

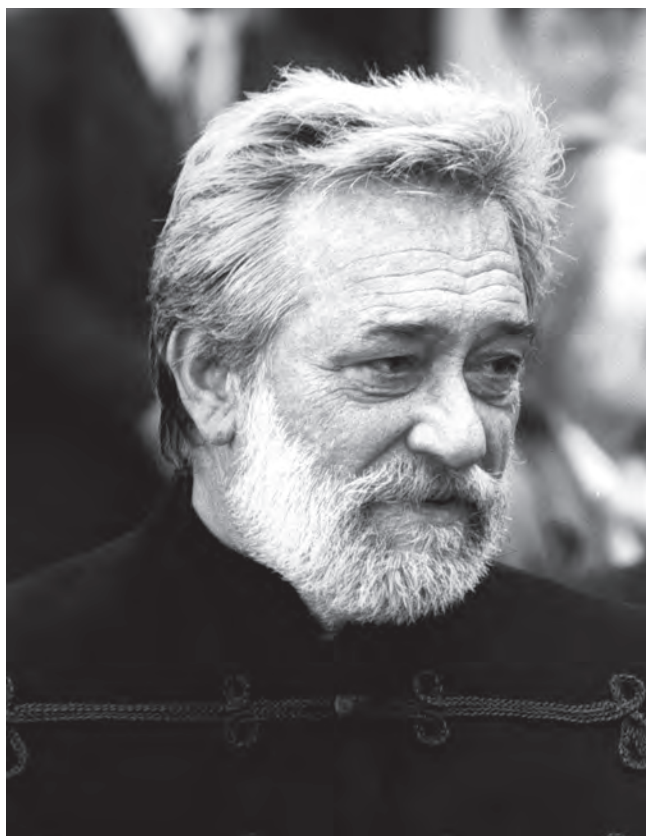
SIPOS ENDRE

A LÉLEK HARANGJA BENNÜNK SZÓLAL MEG

Látogatás Blaskó János szobrászművész műtermében

Blaskó János angyalföldi műterméhez közeledve felvillantak bennem az egri tanárképző főiskola rajz tanszékén átélt emlékeim. Édesapja, Blaskó János festőművész óráira jártam. Titokzatos, méltóságteljes, ugyanakkor rendkívül közvetlen, problémaérzékeny ember volt. Akárcsak a fiai.

Blaskó János szobrász- és éremművész barátom szívélyesen fogadott. A villányi bort megízlelve nem véletlenül először a gyermekkorról, az édesapáról beszélgettünk.

- Valójában ő volt az első mesterem. A műterem egyik sarkában én dolgoztam már mint gimnazista. Soha nem felejttem el azokat a jóízű beszélgetéseket, tulajdonképpen műelemzéseket, amelyek vezérfonalat jelentenek ma is számomra. Arról beszélgettünk, hogy mi a meghatározó az életben s a művészetben, a festészetben, a szobrászatban, de a dráma- és képzőművészetben is.

- *A testvéreid is bekapcsolódtak a beszélgetésekbe?*

- Természetesen, Péter és Balázs ma kitűnő színészek, színházi szakemberek. Édesapánk műterme, mikor felcseperedtünk, egyetemisták lettünk, egy nagy közös műhely volt számunkra, ahol a beszélgetések többnyire konkrét kép, szobor, komponálás vagy szerepformálás kapcsán zajlottak.

- *Mik válnak meghatározóvá, illetve mi a legfontosabb az életben?*

- A léptékek, az arányviszonyok s a helyek, fizikai megjelenésükben. Meg kell találni a forma helyét és viszonyát a másik formához. Rá kell érezni erre a helyre, az arányviszonyra. Ez egyben az ember helyének és a másik emberhez való viszonyának a kérdése is. Erre édesapám hívta fel a figyelmemet. Nekem és a testvéreimnek is. Azt hiszem, meg is értettük. Ennek a szellemében élünk.

Apa és fiai a műteremben

– *Édesapátok most is veletek van?*

– Lelki és szellemi értelemben igen. Szilárd támaszt nyújt számunkra. Továbbvivendő útravalót kaptunk tőle. Bátran állíthatom, identitászavarban egyikünk sem szenved, se a hazához, se a családdhoz, se a hivatáshoz való viszonyunkban. *Magyarok vagyunk* – ahogy apánk mondta 56 novemberében, elhárítandó egy disszidálási ajánlatot.

– *Gazdag, tartalmas gyermekkorotok volt. Van-e olyan emléked – a családi élmények mellett –, ami egyéniségedet, művészeted alakulását meghatározta?*

– Igen, van. Egy konkrét természeti élmény, ami az őselemekkel való szinte misztikus találkozásnak, együttlétnek is felfogható. Egy gyermekkori horgászélmény: derékig a vízben állok, a víz alatti világ mozgását is érzékelem. A víztükör horizontális síkja szinte kettészeli a teret. A közeli part s a hatalmas fák összekötik az eget a földdel. A víz hűsítő misztériumát élem át. Ez Dunabogdányban volt, a szentendrei Duna-ágban. Itt töltöttük a nyarakat anyai nagyapáméknál, aki a háború előtt itt főjegyzői állást töltött be 41 éven át. A bogdányi forgónál, a strandon rögzülhetett bennem az érzés, mely jóval később, úgy harmincöt-negyven évesen, kötésig érő horgászcsizmában a zebegényi Dunában állva tudatosult bennem. Tudatosultak az árnyok, a rész-egész viszonyai... Persze ez már rengeteg emberi és szakmai önkeresés és tapasztalat birtokában. Borzongatóan nagyszerű érzés, ahogy a víz – mint a megtestesült idő – folyik el lábszáraim között a maga titkos, láthatatlan lényével, s fölém tornyosul a végtelen tér boltozata. Parányinak érzi magát az ember, akármilyen törekény, de vertikálisan megiscsak *életfa*, mert összeköti az alsó és felső világot. Ez az élmény, emlékkép – életérzés – egy velem. A szobrot akkor érzem magaménak, ha ez az érzés átsugárzik az anyagon.

– *És ez az élmény mikor idéződik fel benned?*

– Amikor szoborterveken dolgozom, vázlatteket készítek. A helyek nagyon fontosak számomra, nemcsak

azok, ahol én megfordultam, hanem azok a helyek is, ahol őseim éltek. S ráadásul ezen helyek között lelki-szellemi kapcsolat jön létre bennem; szobraim által remélhetően a nézőkben is. Hogy melyek ezek a helyek? Dédapám 1948-ban lerombolt álmosdi tanyája, ahol csak egy rozszant gémeskút emlékeztet a múltra, és Zilah, ahonnan a család elszármazott. Anyai nagyanyám szülőhelye, Bágyon, a Tordai-hasadék lábánál. A Tavaszmezei utcai lakásunk ebédlője, amit átítatott a terpentinillat, akkor még nem volt édesapámnak külön műterme, itt festett. Vagy a VIII. kerületben a Harminckettesek emlékműve; a Fazekas Mihály Általános Iskola folyosója s a Török Pál utcai iskola műterme... Ehhez a térhez, a műteremhez is rengeteg emlék köt, ahol most ülünk; vagy a zsenneyi házunkhoz, ahol nyáron élünk. Meg azokhoz a parkokhoz, terekhez, ahol a szobraim állnak. És, hogy el ne feledjem, a VIII. kerületben tizenegy éves gyermekként éltem meg 1956-ot. Láttam a klórmésszel leöntött, nemzetiszín zászlókkal letakart fiúk, lányok holttesteit, a kiégett tankokat, a leszakadt körüti homlokzatokat.

– *Amikor még személyesen nem ismertelek, csak a szobraidat láttam, s nem is olvastam rólad semmit, úgy éreztem, hogy Te olyan alkotó vagy, aki nem a múló divatokhoz igazodik, hanem olyan ember, aki visszatér a forrásokhoz. Nálad él a kő tömege. Éppen a tömeg biztosítja a forma méltóságát. A természeti erő és a tudatos formálóerő ily módon kerül tiszta egyensúlyba egymással. Aztán olvastam atyai barátunk, Fábíán Gyula tanulmányát, amelyben az „összmagyarság szobrásának” nevez téged.*

– Én nagyon boldog voltam, és komolyan vettem azt, amit Antall József mondott: „Lélekben 15 millió magyar miniszterelnöke kívánok lenni.” 1990-ben érezhető volt a változás. Az oroszok kivonultak. Ezt is túléltek, mint annyi mindent az ezeregy száz év alatt. A falvak népe végre megemlékezhetett a korábban lefasisztázott hős katonáiról, fiairól, testvéreiről. Régi emlékművek megújultak, új emlékművek készülhettek. Számomra is adódott egy-egy lehetőség. Jó néhány emlékművet készítettem Vas megyében és máshol az országban. Büszkén mondhatom, úgy illeszkednek a falvak vizuális képébe, mintha mindig ott álltak volna.

– *Ezzel el is jutottunk beszélgetésünk fő tárgyköréhez, a köztéri szobrászat, az emlékműszobrászat s a portrészobrászat kérdéséig. Kopócsy Anna művészettörténész szerkesztésében megjelent eddigi életművedről egy kitűnő monográfia a Méry Ratio Kiadónál 2013-ban. Jó lenne az ott megfogalmazott gondolatsorokat továbbvezetni. Vegyük sorra a köztéri szobraid közül a legfontosabbakat. Kezdjük az I. Géza-szoborral, mely Vácon látható, kitűnő helyen, szinte uralja a teret.*

- Mindegyik szobor egyformán fontos számomra. Emlékszem, Vadász György építész barátommal sétáltunk a városban. Merően néztem a várfalat. Gyuri barátom megkérdezte: Tán csak nem a várfal oromzatára akarod elhelyezni a szobrot? - Dehogynem! - válaszoltam.

Egy mitikus látomást vettem alapul a Képes Krónikából. Égő gyertyával díszített agancsú szarvas jelent meg Géza előtt. Ahol a szarvas eltűnt, oda kell építeni a várost s a templomot! I. Géza, a városalapító a mogyoródi csata után hálát ad Istennek a győzelemért.

- *S ezt a felemelt karú mozdulatot miért választottad?*

- Géza Magnus, Szt. László király bátyja (mindketten Koppány-leszármazottak) a mogyoródi csata után alapítják Vácot. Az azonos nevű remete felelevenítésével helyreállítják az Árpádokba vetett bizalmat. (Az 1. csodaszarvasmonda Evilat földjén, Perzsiában születik, a 2. a Kaukázusban, a 3. a Meotisz-mocsarakban, a 4. Vácott.) A legenda lényege: ahol az üldöző vadászok elől a csodaszarvas eltűnik, ott várát és monostort kell építeni. Tehát le kell telepedni. Ahol a lángoló agancsú szarvas eltűnt a Dunában, várost és egyházat alapítottak a hercegi testvérek és Isten kegyelmébe ajánlották Vácot.

- *A szobor egy betonkonzolon áll. Hatalmas erő van ebben a gesztusban. És jövőbe vetett hit, a király szinte összeköti az eget a földdel.*

- Igen, a gyermekkori kozmikus emlékkép is segített. A kitért kar a felajánlás liturgikus mozdulata. Isten nem hagyja el népünket. Babits Mihálynak igaza volt, amikor azt mondta, a magyar szellem elpusztíthatatlan. Ezt akkor újra és újra kifejezni.

- *A székelyudvarhelyi polgármester, Szász Jenő is ott volt a szoboravató ünnepélyen 2000-ben.*

- Ott volt. S talán az Emlékezés parkjának terve is ebben az időszakban ötlött fel benne. S ez meg is valósult 2004-ben. Elindult egy szellemi láncreakció. Elfogadták az elképzeléseimet, illetve közösen gondolkodtunk. Székelyudvarhelyen a magyarság egyik legfontosabb szakrális tere jött létre.

- *Úgy látom, az életművedben a portrészobrászat nagyon fontos. Engem az érdekel, hogy benned mi játszódik le egy-egy mű készítésekor?*

- A Székelyudvarhelyen létrehozott Hősök terére 13 bronz mellszobrot terveztem. Ezek egy gondosan komponált architektonikus térben lettek elhelyezve. Életem egyik legörömtelibb - s egyben a legmegpróbálób - feladatát végeztem el. A vezetésemmel létrehozott plasztikai arculat munkatársai Krisztiáni Sándor, Lesencei Márta, Tóth Emőke voltak.

- *Miért éppen ez a tizenhárom a magyar történelemből? Hiszen több száz van, akik megérdemelnék a Nemzeti Pantheonban való részvételt!*

- Nem volt könnyű feladat, de véges számban és véges térben kellett gondolkodnunk. A kiválasztást különben Székelyudvarhely előljárói végezték el.

- *Egyszerre nyitott s egyszerre zárt, monumentális, ugyanakkor intim tér jött létre.*

- A faszerkezetű portrégalériát Heil Tibor tervezte, aki sajnos már nincs közöttünk. Az emlékpark központi helyére Csaba királyfi került. Egyedülállóan szép feladat volt számomra ez a portré: több ezer egyéni karakterű székely

Árpádházi I. Géza király

ember arcából kialakítani egy új arcot. Nyitott szemmel járom a világot. Nemcsak az arcokat figyelem, hanem a fejtartást is, a gesztusokat is. Erdélyben különösen szép, ősi arcokkal találkozok az ember. Türk-mongol vonások is felfedezhetők. E tapasztalatokat hasznosítottam Csaba királyfi megformálásakor.

- *Az ifjú férfivá érik. Ez olvasható le az arcról. Gondterhelten néz maga elé. Szinte magában hordja a székely nép fájdalmát. Távolságra néz, és befele néz. Különös erő sugárzik tekintetéből.*

- Igen, arra törekedtem, hogy az időtlenség mellett konkrétan érzékeljük a múltat és a jelent. S ne féljünk a jövőtől.

- *A fájdalomnak és a bizakodásnak ezt a szép ötvözetét látom a Vándor székely című szobron is.*

- Wass Albert szobráról van szó. Illetve arról a különös, közös életérzésről, amit az ő művei testesítenek meg.

- *Az általam ismertek közül ezt tartom a legjobb Wass Albert-szobornak. Mennyire fontos számodra a külső hasonlóság? Vagy inkább az általános-közös karaktervonásokat keresed?*

- Az általános karaktervonásoknak is egyedi formát kell adni, de az egyedi vonás is benne van az archiban. Csak meg kell találni. S a plasztika nyelvén kell kivetíteni. Én Wass Albert fiatalkori arcából indultam ki, aki felszállt az Amerikába induló hajóra, gallérját a csapkodó, sós tenger-

víz előtt felhajtva vádlón visszanéz az öreg kontinensre. Nem csak egy arcot, de a sorsot is meg akartam mutatni.

- *Szoborportrédat tanulmányozva arra döbbsentem rá, hogy a belső emberi méltóságnak hányféle tiszta változata van. Holott ezek egy igazságforrásból erednek. Nyíró József szikár, távolságra néző méltósága mennyire más, mint gróf Bethlen István derűsebb, nyitottabb méltósága; vagy Bethlen Gábor és Szent László zártabb, archaikusabb méltósága. Mintha a történelmi idő a szájszegletekbe lenne elrejtve.*

- Az ember akarva, nem akarva szintetizál. Sok képből alakít ki egy képet. Illetve az ember magában újraéli a stíluskorszakokat is: a reneszánsz előtti és a reneszánsz utáni szobrászat tanúságait. A statikus és dinamikus formaelemek arányviszonya attól függ, hogy milyen ember lehetett az a történelmi személyiség, aki modellként szolgál, s melyik évszázadban élt. Ezért az időnek fontos szerepe van a tér művészetében.

- *Amikor műalkotásokat, festményeket, szobrokat elemzek, mindig az anyag problémájával kezdem. Az elemi ősanyagokhoz: a földhöz, vízhez, tűzhez, levegőhöz való viszonyulással.*

- Először a szellemi dolgokat kell tisztázni. Milyen szellem jelenik meg a természetben, s milyen szellemmel akarjuk átítani az anyagot, milyen szellemisséget sugároz leendő szobrom alanya, mert annak kell megjelennie az

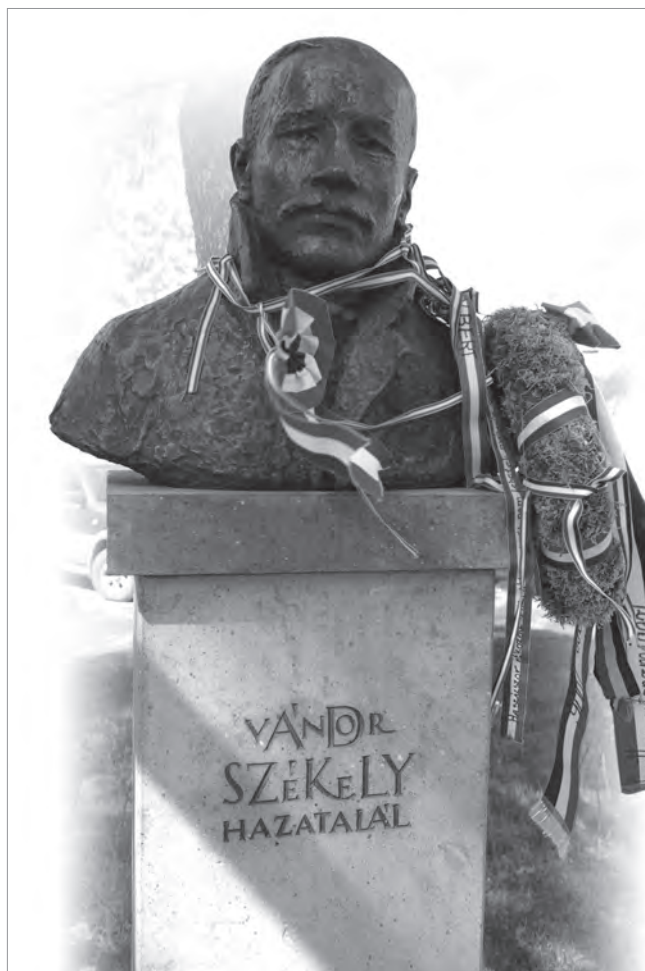
Emlékezés parkja, Székelyudvarhely

anyagban. Ez a szellem választja meg a neki megfelelő adottságú anyagot. Vannak célképzeteim. Ezek mindig konkrét érzésekhez kapcsolódnak.

- *Például milyen konkrét érzésből nőtt ki az Erdőkertesen található Család című kompozíció?*

- Abból indultam ki, hogy a család dialektikus egység. Van benne összetartó erő. Ugyanakkor a család minden tagját sajátos hely, szerepkör illet meg. Azaz a család tagjai önálló individuumok. Ez is gyermekkori tapasztalatból származik. Édesapámnak, édesanyámnak, öcsémnek is már akkor megvolt a saját világuk. Nekem is. Ráadásul mindegyik markáns, önálló személyiség. Én is. Az is igaz lehet, hogy azokban a családokban, amelyekben az apa, az anya, a testvérek céltudatos egyének, a kevésbé markáns családtag a magányt is átéli. Családon belül.

- *Ennél a szobornál én három dologra figyeltem fel. Első dolog: elég nagy, tágas térben van elhelyezve, akárcsak Henry Moore szobrai. Második dolog: különböző anyagokat alkalmaztál: az apa és az anya kőből, a gyermek bronzból készült. Harmadik dolog: az úgynevezett negatív tér problémája. A*

Wass Albert

kisgyermek távolabb áll az anyától és az apától, mint ők egymástól. Kis virág a sziklák között.

- Igen, valamivel részletesebben munkáltam meg a gyermek alakját. A szülők tömörszerűek, rusztikusak, sziklatömbökre emlékeztetnek. A kisgyerekek stilizált, kidolgozottabb, áttört szobor. Itt nyilvánvaló szimbólumokról van szó. Örülök, hogy észrevette a negatív tér jelentését. Többalakos szobornál a formák közötti levegő legalább olyan fontos, mint maga a pozitív forma tömege. De a talpazat, vagy a posztamens is meghatározó. Mármint az, hogy miképpen vezetjük a néző tekintetét, s milyen nézőpontokat szánunk számukra.

- *Visszatérve az anyagra: a kő vagy a bronz anyagának szelleme áll hozzád közelebb?*

- A Család esetében mindkettő elválaszthatatlanul közel áll hozzám. De, mint már említettem, szellemet mi viszünk a holt anyagba. Szobraim az anyagszerűség megőrzésére törekszem. A kifejezendő szellemi erőt ugyanis nemcsak a forma és a szerkezet határozza meg, hanem a felületek megmunkálásának mértéke és mikéntje is. Tisztelem és szeretem az Isten által teremtett világot.

- *Heidegger „A műalkotás eredete” című tanulmányában a mű célját a rejtőzködő igazság el nem rejtetté tételében határozza meg. Én éppen e tétel bizonyítékát látom az Emberpár (Ölelkezők) bronzszoborban, ez ugyancsak Vácon található. Itt is érzem azt a mértéket a formaalakításban, mely rokonít édesapád világával, és azt az arányigényt, melyről beszélgetésünk elején szóltál. Az emberpár témát már sokan feldolgozták. Ez nem zavar téged?*

- Nem. Nincs új a nap alatt. Vannak olyan örök emberi tartalmak, amelyeket újra és újra meg kell testesíteni. Újra kell fogalmazni anélkül, hogy lemondanánk a megformálás ősi-tiszta lehetőségéről.

- *A két alak úgy egybeforr, mint Branchusi szobránál, s olyan vitalitás van a belső formák viszonyában, mint amit Henry Moore plasztikájánál tapasztalunk. Ez mégis Blaskó-szobor! A férfi ölelése gyöngéd és erőteljes. A nő gömbölyűségében van ősanyaság és zeneiség. A szikár férfiban pedig őserő. Szerves egységet alkotnak. Ezek a jellemvonások csak ebben az egységben, mármint a férfi és a nő együttlétében képesek érvényesülni. S hogy mitől Blaskó-szobor az Ölelkezők? Hát természetesen attól az aránytól, amitől az emberpár is parányi - mégis jelentős kapocs ég és föld között!*

- Monumentalításra és intimitásra törekedtem. Ez a problémakör már főiskolás korom óta foglalkoztat. Mármint az a kérdés, hogy a természeti erők által létrehozott forma, például a dunai kavics - mint formatömeg - miképpen válik műalkotássá, illetve a műalkotás szerves részévé.

Erről a folyamatról filmet is készítettünk, az alkotó folyamat genezisééről. Én egyszerre érzek rá a tömegre és a szerkezetre. A befoglaló tömeg fontos. Minden nézőpontból. Végtelen sok nézőpontból. Hiszen körplasztikáról van szó. A belső formavilág, a belső tagolás már a külső befoglaló formából következik. Ennél a szobornál a horizontális és vertikális tagolás egyensúlyára tudatosan törekedtem. Az alkotófolyamatban a tudatosságnak és az intuíciónak egyformán fontos szerepe van. De hát az intuíció a már meglévő tapasztalatból, tudásból, emlékképekből táplálkozik. Ennél a szobornál az egyik legfontosabb lelki-szellemi problémakör foglalkoztatott: a férfi és a nő kapcsolata. Madách Imre Az ember tragédiájában megírta e kapcsolat lehetséges történelmi stációit. Ez a szobor nem véletlenül áll a váci Madách Imre Művelődési Központ mellett. De eszembe jutottak a régi temetők fejfái is, fejfakettősei, melyek e kapcsolat örökkévalóságára utalnak.

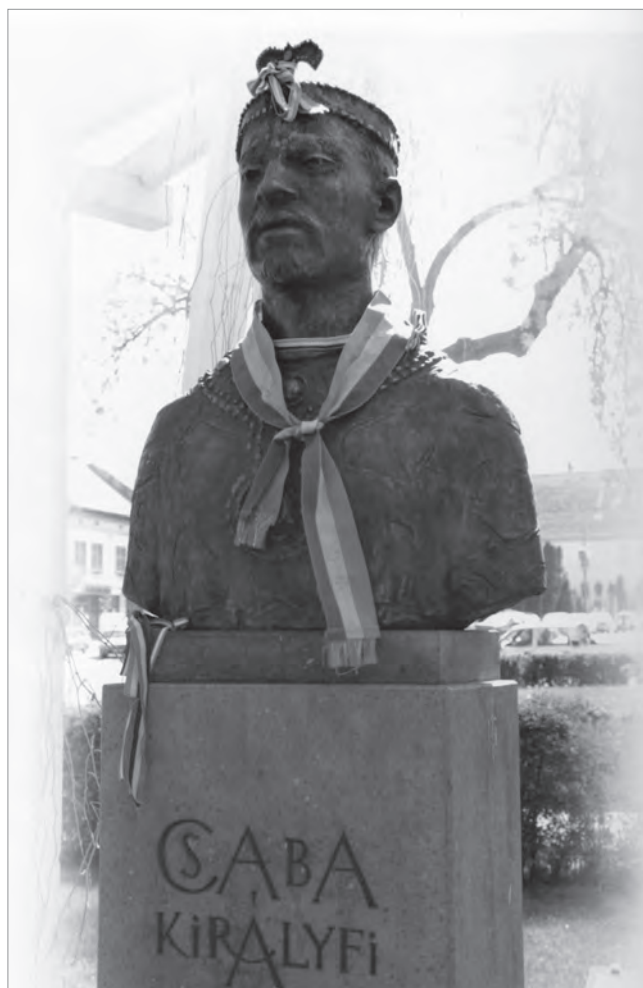
- *Mesélj a főiskolai évekről! Mestereidről, példaképeidről!*
- Én a Művészeti Gimnáziumban Somogyi József osztá-

lyába jártam. Az egyetemen Mikus Sándor volt a mesterem, de továbbra is Somogyit figyeltük, és egymással versenyeztünk. A forma, a tömeg, a szerkezet szerves egységének szellemét nála meg lehetett tanulni. Már korán rájöttem arra, hogy milyen fontos szerepe van a tervezési munkának, a kis vázlatoknak a mű létrejöttében. A szobor legyen kicsiben szellemileg készen! A tudatból már ebben a stádiumban elő kell hívni az emlékképeket. Sokat tanultam még nagy magyar és európai szobrászoktól: Medgyessy Ferenc-től, Kerényi Jenőtől, Ferenczy Bénitől, Izsó Miklóstól, Szer-vátiusz Jenőtől. A legnagyobb hatást Michelangelo Medici-síremléke, késői pietà, rabszolga-szobrai, valamint Henry Moore gyakorolta rám. Moore szobrászatának hajszálgö-kerei ötszáz év távolából e szobrokból sarjadtak ki.

- *A Család című szobrodnál az anyaghasználat, valamint a pozitív és negatív tér kapcsolata jelentkezett fő vizuális problémaként. Vannak olyan szobraid, ahol az alakok térbeli mozgása, vagy maga a tér válik főszereplővé; a téri forma, mely magába zárja az időt.*

Szent László király

Csaba királyfi

- Már sejtem, mely szobraimra gondolsz. De valószínűleg ez valamennyi szobromra érvényes.

- Először a Verőcemasaros kisvasút végállomásán levő Táncolók című mészkőszoborra gondoltam, melyből könnyed nyugalom árad. A mozdulatlanságnak és a leheletfinom mozgásnak olyan lírai egysége, harmóniája sugárzik ebből a szoborból, mint amit Medgyessy Ferenc nőalakjainál tapasztalunk.

- Klasszikus harmóniát érzel benne?

- Igen. De van olyan szobrod, amelyik éppen ellentétes hatást kelt bennem.

- Valószínűleg a Táj figurával című szobromra gondolsz, mely andezitkő alapzaton álló kétalakos bronzszobor.

- Igen. A korhadt fatörzsre emlékeztető amorf antropomorf forma torzója vészjóslóan magasodik a gyerekfigura fölé. A vertikális erőter és az elnagyolt formaalakítás szorongást, kiszolgáltatottság-érzést vált ki bennem. Akárcsak a Napraforgó című kisplasztikád, mely tragikus erejű 1956-os emlékműterv. Mik voltak ennek az előképei?

- A szovjet katonák által szétlőtt Budapest. A nyolcadik kerület. Az épített környezet szétroncsolása. A mulandó-

Napraforgó '56

Táncolók

ság. Téglatörmelék. Megolvadt téglákat használtam. Az ós-káoszt akartam érzékeltetni. A kompozíció tengelyében egy kiszolgáltatott, egyenesen álló kis bronzfigura áll. Naparcú emberke. Úgy áll, mint egy virágszál. Ő testesíti meg a reményt. A kopjafa képzete is felvillant bennem. Az örökkévalóság képzete... Budapest újjáépült. A magyar léleknek is újjá kell épülnie!

- E két szobrod mellett az Erózió című bronzból és betonból készült szoborplasztikád is tragikus életérzést sugall. Megkövült siratóénekek vagy rekviem?

- Az uszadékfa látványa, ami beindította a plasztikai gondolatot, valójában egy öregasszony alakját idézi bennem. A szobrot az elmúlás emlékművének szántam. Kiönti az ember magából a fájdalmat. Formát ad a fájdalomnak. A fájdalom nem tűri a szép, harmonikus formákat. A fájdalom széttöri a szép, szabályos harmóniát: eltorzítja, megcsontkítja, lepucérítja azt. Tán negyven-negyvenöt éves lehettem, amikor e szobrot megkomponáltam. Az embernek ilyenkor ugrik be először, hogy véges a nagy mulatság. De hát a munka tart, míg le nem csengetik a futamot. A fájdalom átélése utáni újrakezdés - ez a magyar élet, a magyar sors jelmondata.

- S ezzel el is jutottunk Trianonhoz, az első világháborús emlékműveid elemzéséhez. Mit jelent számodra Trianon?

- Mély fájdalmat. Nemcsak bennem él ez a fájdalom, hanem minden magyar emberben. Nálunk családi beszélgetéseken szó esett Trianonról, de nemcsak erről, hanem a kommunista rezsim második világháború utáni rémtetteiről is. Nagypám nőtestvére egy mezőberényi istállóban halt meg - kitelepítettként. Édesanyám öccsét, mivel Ludovika akadémista volt, kizárták az állatorvosi egyetemről. Dédapámat kulákká nyilvánították, földjét elkobozták, tanyáját Álmosdon lerombolták. A földek ott ma is parlagon állnak a hajdani hatalmas kukoricatáblák helyén, s csak egy rozszant gémeskút jelzi a néhai virágzó gazdaság helyét.

- Ezt nevezzük „belső Trianonnak”, a megnyomorítási módszerek azonosságának. Kint és bent egyaránt.

- A családtörténeti élmények, a történelmi tanulmányok s a konkrét saját élmények egységes masszává nőttek össze bennem. Trianon: sajnós nem egy lezárt egység, hanem egy folyamat. Számomra Trianon nem csupán az I. világháborút követő kegyetlen békediktátum, ahol hazánk háromnegyed részét a „hálás” Európa elrabolta tőlünk, hanem Trianon az 1848/49-es forradalom és szabadságharc leverése és megtorlása, de Trianon számomra az 1956-os forradalom és szabadságharc leverése és minden, ami utána következett. Az ötvenhatos események szemtanúja voltam. Láttam a pusztulást, a hátulról összedrótózott kezű, kivégzett, arccal lefelé földbekapart embereket, munkásokat, parasztokat, diákokat. Az agyonrugdosottak emlékképei éjszakánként kísértének. De a hazánkból elüldözöttek százainak, ezreinek fájdalmát is átérzem. Ezek a sebek teljesen sohasem gyógyulnak be. De a gyógyulás egyetlen lehetőségéről sem szabad lemondanunk. A szőnyeg alá söprés nem lehetőség. A té-

Erózió

Család

nyekkel férfiasan szembe kell nézni. Fel kell világosítani a most felnövekvő nemzedékeket: De sajnós ez 25 évvel a rendszerváltás után sem történik meg - pedig két generáció kiesése is szinte pótolhatatlan pusztulást okozhat a nemzettudatban. Különösen, hogy volt előtte negyvenöt év szándékos tudatrombolás! És ezért mindannyian felelősek vagyunk.

- Igaz és valódi magyar történelmet kellene tanítani a magyar iskolákban.

- Igen. Akár olyan elfogult szeretettel a haza iránt, ahogyan az édesanyját szereti az ember, úgy kellene történelemkönyvet írni és tanítani is. De addig is a felvilágosító munkában mindenkinek a maga területén részt kell vennie. Ki-ki a maga területén. Én a szobraim segítségével, s a fiaim és tanítványaim nevelésével. A két öcsém a színházban teszi ugyanezt.

- Vannak olyan emlékműterveid, amelyek nem valósultak meg; persze amik megvalósultak, azok nyomán is megérdemeltél volna néhány díjat. Ennek elmaradása nem zavar?

- Nem zavar. Nem nyüzsögtem azokban a körökben, ahol a díjakat osztogatják. Egyáltalán nem nyüzsögtem. Van pár megvalósult háborús emlékműtervem, ami Trianon-emlékműnek is felfogható.

- Nézzük meg őket! 1992-ben készült egy öt méter magas, vakolt tégl architektúrájú, erdélyi hasított zsindefedésű, bronzokkal kiegészített emlékmű a Vas megyei a Sorkifalud-Kisfalud közötti réten. Ez a világháborús emlékműved eltér az ismert emlékműtípusoktól. Milyen képzetek alapján készült a mű?

- A népművészet, a népi építészet, az Árpád-kori templomok, a harangtorony-építés hagyományai és esztétikai értékei elsődlegessé válnak egy falusi emlékmű tervezésekor. Ha az hiteles, szerves része kíván lenni a faluképnek s a falusi életnek.

- Vakolt fehér fal - húsvétkor átmeszelik, mint a házak falát -, égbetörő forma, mégis tiszta arányok. Aranymetszési arányok. Két falu határán. Nem hivalkodó. Katartikus hatást gyakorolt rám.

- Tát falu központjában a mészkő-oszlopra helyezett bronz emlékműnél is egyszerűsége törekedtem. Kevéssel néha többet lehet mondani. A nap és a fény és a fej motívumot alkalmaztam. Az erdélyi borított keresztetek formái ma is ugyanolyan jelentést hordoznak, mint az előző évszázadokban. Keresztény hitünket s magyar identitásunkat őrzik. Hogy milyen kifejezési formát választ az ember, az mindig az eszmei céltól függ. Tát faluközpontjában álló emlékműnél a kereszt, a boltív s a harang motívum jelképi tartalmát próbáltam egyesíteni. A lélek harangja bennünk szólal meg. Őseinkre, testvéreinkre, hősi halottainkra emlékezve. S bármilyen nagyok voltak veszteségeink a huszadik század nagy háborúiban, nem adhatjuk magunkat - gyermekeink jövőjét, a haza földjét - az arra ácsingózóknak, tartozzanak azok bármely nációhoz. Ilyen gondolatok foglalkoztattak, amikor megterveztem és létrehoztam ezt az emlékművet.

- A műterem polcain szépen sorakoznak egymás mellett a régi és újabb szobortervek, kisplasztikák. Nehéz választani közülük. Ami leginkább felhívja magára a figyelmet, az egy olyan szoborterv, amiből a már jól ismert különös bensőség-

Gróf Tisza István (emlékműterv)

gesség árad. A gróf Tisza István-emlékműtervről van szó. Hová tervezted ezt a szobrot?

- A Parlamenttől északra, ahol nem is olyan régen Károlyi Mihály szobra állt. A politikai ellenfél szobra? Még ellenfélnek is méltatlannak érzem. Nem mérhető egymáshoz a két személy. Egyébként örülök, hogy a szobortervemben a bensőségességet is észrevetted. Azért ez a terv - a „Mindен egész eltörött”-emlékműve - a magányos miniszterelnöké, aki a kétharmad-egyharmad arányban eltörött Egész szakadéknak peremén álló államférfi. Trianon tragédiáját előre látó államférfi volt. Az emlékműtervem nem pusztán portrészobor, hanem a magyarság Trianonba való soha bele nem törődésének emlékműve is.

- Gondterhelt államférfit mintáztál meg.

- Igen. Egy olyan politikust, aki a múltba és a jövőbe néz. Azt szerettem volna, hogy a mai magyarok úgy nézzenek a néhai miniszterelnök szobrára, azzal a tudattal, hogyha nem gyilkolják meg Tisza Istvánt, s ha újra az ország élére kerül, akkor nem történik meg ez a gyalázat, legalábbis ilyen mértékben nem csonkítják meg az országunkat. Hazaárulók ölték meg és hazaárulók kerültek a helyére. Magához a portréhoz pedig Benczúr zseniális festménye szolgált támaszul. Ez a tervem pályázatra készült - sajnos, vénen is próbáltam hinni egy pályázat tisztaságában. A kiírás a Jászai Mari térre szólt.

Tisza a haza sorsát, baját saját sorsaként élte meg. Halála éppen olyan mély szellemi tartalmakat, szimbólumot kelt életre, mint Petőfi, Széchenyi s még felsorolhatatlanul sok magyar ember halála.

- Egy eszmét mintáztál meg újra. Egy olyan eszmét, amit Tisza István a lehető legkövetkezetesebben képviselt. Összefoglalnád, miről szól ez az eszme?

- Nemzetünk határokon átívelő lelki és szellemi újraegyesítésének eszméjéről van szó. Az elhallgatott, eltagadott magyar példaképeket újra a köztudatba állítani és ezzel lelki, szellemi újraegyesítést szolgálni. Trianon óta a magyarság számára az ország és a haza nem azonos fogalmak. Az én hazámat a Szent László-legendák középkori festett falképei rajzolják körül, és határai ott vannak, ahol még értik és érzik az édesanyám - édes hazám, szülőanyám - szülőhazám gyönyörűsége nyelvi párhuzamainak végtelen szépségét. 2004. december 5-én, a tragikus kimenetelű népszavazás után írtam egy levelet székely testvéreinkhez, melyet Heil Tibor építészbarátom, Kondor Kati és sokan mások is aláírtak, s az udvarhelyi rádió napokon át óránként beolvastott. Ez a felhívás nem csak az erdélyieknek szólt. Várunk, kérünk minden magyart az „Emlékezés Parkjába” és nem csak Székelyudvarhelyre!